

УДК 111.32 (71)

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2023.3.10>**Шабанова Юлія Олександрівна**

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії і педагогіки,
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»
просп. Дмитра Яворницького, 19, Дніпро, Україна
orcid.org/0000-0001-5876-4140

ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ В ДОБУ МЕТАМОДЕРНУ

Актуальність дослідження полягає в нагальній потребі осмислення сучасних змін в українській ментальності в контексті інтеграційних процесів України в світовий соціокультурний простір. Відповідно до цього була реалізована мета статті, яка полягала в осмисленні трансформаційних процесів української ментальності в контексті світоглядних тенденцій метамодерну, шляхом системного аналізу української ментальності. Історико-філософська методологія була застосована для осмислення світоглядних особливостей метамодерну та експлікації його ознак в трансформаційних процесах української ментальності.

В статті проаналізовано особливості української ментальності та її провідні ознаки, такі як індивідуалізація, гнучкість, схильність до міфологізації та смислоутворення, що набувають трансформаційної якості метамодерного світогляду. Визначено, що атопічність, сингулярність, плюральність та ризомність, як світоглядні ознаки метамодерну сприяють якісному оновленню української національної ідентичності. Визначено, що національна мрія як стратегія до незалежності та національна ідея як дійова тактика соціальних змін виступають конструктами взаємодовизначеності в реалізації концепту «Незалежності України для» інтеграційних процесів української ментальності в світовий соціокультурний простір. Новизною дослідження є адаптація трансформаційного змісту української національної ідентичності до осцилятивної природи метамодерного світогляду в умовах перманентної невизначеності, в якій смислоутворюючим фактором виступає концепт «збирання цілісності», як оновленої форми національної єдності.

Ключові слова: ментальність, українська національна ідентичність, світогляд, метамодерна трансформація, осциляція, «незалежність для».

Вступ. Метамодерн, що визнається сучасними культурфілософами як поточний час здійснення культури, приходить на зміну постмодерну, ознаменовавши кризовий стан філософських пошуків на протязі 20 століття. 21 століття демонструє трансформаційні тенденції смислових пошуків що знаходять відображення в стані перманентної невизначеності. Непередбачені розгортання політичних сценаріїв та соціальних подій формують відчуття нестабільності, непередбаченості, невизначеності не тільки майбутнього, а й теперішнього, що постійно кидає виклик людині сьогодення. Особливого загострення у визначеній специфіці метамодерну набуває осмислення української ментальності, яка переживає трансформаційні процеси під впливом драматичних подій російсько-української війни. Покладання на ідейні, світоглядні здобутки попереднього культурного досвіду не дає адекватної відповіді на неочікувані виклики українському суспільству, яке опинилося в кардинально новому вимірі життєвого світу. Специфічність світоглядного виміру сучасності як ідейного стрижня культурної доби що умовно отримала назву метамодерн, потребує філософського осмислення відповідно до зовнішньо-соціальних та внутрішньо-антропологічних викликів сьогодення в контексті трансформаційних процесів української ментальності.

Виходячи з вищенаведеного, метою статті є осмислення трансформаційних процесів української ментальності в контексті світоглядних тенденцій метамодерну.

Досягнення наданої мети здійснюється завдяки вирішенням наступних завдань: аналіз сучасної культурфілософської літератури щодо обґрунтування змістовного наповнення культури доби метамодерну; визначення специфіки поняття ментальність як базової категорії

дослідження; виявлення специфічних рис української ментальності; визначення світоглядних концептів «національна ідея» та «національна мрія» як концептуальної основи світоглядного виміру української ментальності; обґрунтування світоглядних засад ментальності доби метамодерну та їх ремінісценцій в українському світоглядному вимірі сучасності.

Методологічною основою дослідження є системний підхід до культурфілософського осмислення української ментальності та історико-філософський підхід визначення метамодерну, як контексту трансформаційних ознак українського менталітету.

Метамодерн як культурна парадигма сучасності

Метамодерн, що визначається його ідеологами, нідерландськими культуфілософами Тімотеусом Вермюленом та Робіном ван ден Аккером, як «передчуття нової культурної парадигми» [1, с. 63], умовно фіксується в культурфілософському просторі з 2010 року. Особливість нового парадигмального виміру полягає в тенденції до холономності (цілісності), що враховуючи ідеї Премодерну і Модерну, а також, критику їх ідеалів Постмодерном, прагне відновитися в новій якості смислопокладання сучасної людини. В цьому зв'язку, поняття «мета» у метамодерній конотації тлумачиться не в аристотелівському значенні «понад» або «до» емпіричного світу, а в платонівському сенсі «між» (чимось). Відповідно до осцилятивної (коливальної) природи метамодерного світогляду, що відновлює цілісність в єдності бінарних опозицій Модерну та Постмодерну, ментальність людини доби Метамодерну набуває кардинальних змін та нових якостей у вигляді відсутності моноідей, які скріплювали культурний простір попередніх епох. Для метамодерну характерна парадоксальність константи перманентної мінливості, що вперше в історії культури обумовлює траєкторію індивідуалізації Я. Ця нова світоглядна якість, як константа осциляції (коливання), виявляється конструктом збирання на новому рівні ціннісно-світоглядних основ існування сучасної людини й породжує перманентний стан нестабільності, невизначеності, непередбаченості й незрозумілості місії й призначення людини в теперішньому часі. В цьому зв'язку, Тімотеус Вермюленом й Робін ван ден Аккер слушно зауважує: «Метамодерн – це не усталена структура сприйняття, що не народжується, а домінуюча культурна логіка сучасності, в якій закінчується постмодерністське відчуття стабільності та перманентності прогресу» [1, с. 58].

Вперше в історії культури визначення соціокультурного контексту виявляється у коливальному (осцилятивному) стані, що вбирає в себе всі модуси попередніх епох, при цьому не стверджуючи однозначно смислової домінанти жодного часу. Світ екзистенційної загубленості Я, перетворюється в світ автономної індивідуальності, що має відтворювати змістовні смислопокладання відповідно до суб'єктивного ціннісного запиту.

Становлення понять «ментальність» та «менталітет»

Історія формування та становлення поняття ментальності активно досліджувалась представниками школи анналів як соціокультурного явища відповідно до зовнішніх впливів, значимих історичних подій соціальних викликів. Представники цієї школи історіографії, що зародилась у Франції в першій половині 20-го століття, заклали проблемний погляд на розвиток культури як історії ментальності. Засновники першої хвилі школи анналів Л. Февр та М. Блок прагнули відмовитися від чисто інтелектуального дослідження історії, яке порівнювали із перебуванням у «вежі із слонової кісти» [2]. За думкою вчених історія твориться в межах культури, що постійно розвивається в просторі та часі, де зовнішні чинники впливають на зміни в соціальному середовищі, а соціокультурне середовище відповідно спонукає до змін в світогляді, й як похідне в трансформації ментальності.

Згідно із А. Тойнбі та його концепції виклика та відповіді, перманентні зміни в культурі здійснюються як реакція на зовнішні події (соціальні, природні), що потребують якісного оновлення як культурного середовища в цілому, так й індивідуальної свідомості зокрема [3]. В цьому зв'язку, зауважимо на амбівалентній природі ментальності, яка, з одного боку містить в собі фундаментальні основи етносу, як незмінної константи специфічності певної ментальності, з іншого – ментальність переживає трансформаційні зміни, відповідаючи на актуальні виклики соціокультурного середовища.

Поняття менталітет переважно пов'язують із рисами характеру та способу мислення певної нації. Якщо подивитися глибше, менталітет об'єднує сукупність генетичних та соціальних ознак, що визначають спосіб групової поведінки, заоренованої на специфічну систему цінностей та світоглядних настанов. Від певного рівня світогляду залежить спосіб реакції представників наданого менталітету на соціокультурні події та запити. Іноді менталітет пов'язують з архетипом, що надає йому характеристики сталості, тобто незмінності, як опори на метаісторичну сутність виокремленої соціальної спільноти.

Представники третьої хвилі школи анналів, яку яскраво представляли Жак Ле Гофф, Жорж Дюбі та інші культурологи-медієвісти, зосереджують дослідницьку увагу не тільки на колективній свідомості, як певній ментальності, що виступає стрижнем розвитку культури, а й на особливостях її індивідуальних проявів. Цей поворот у вивченні історії ментальності віддзеркалював процеси зміни європейської свідомості, які слушно обґрунтовували представники європейської філософії некласичного періоду (А. Шопенгауер, С. К'єркегор, Ф Ніцше та ін.), наголошуючи на значущості індивідуального, самоцінного, неповторного в Людині-Одиничній.

Сама цей концепт індивідуалізації, як поширеної характеристики європейської ментальності, в якій із становленням та розвитком культури мегаполіса, актуалізується замкненість на власній своєрідності, можна фіксувати й в межах українського менталітету, як ґрунтового конструкту сучасної української ментальності.

Специфіка українського менталітету в контексті теорії ментальності

Український філософ І.В. Бичко слушно доводить спорідненість українського та європейського менталітету на підставі кордоцентризму, притаманного німецькій містиці XIV століття та східно-християнському апофатизму та ісихазму, який знаходить «надзвичайне розповсюдження в Україні XIV–XVI ст.» [4, с. 318]. «Прогресивне оновлення ортодоксії містичними поглядами відбувається в 14 ст. одночасно в Німеччині та в Україні, формуючи основи практичної філософії, яка домінує у творчості Сковороди через ідею мудрості, що є життя в істині, відображаючи «екзистенційно-софійне напруження києворуського любомудрія» [5, с. 48].

Індивідуалізм, як характерна риса українського менталітету, формується на протязі багатьох століть української історії, яка переживала впливи скіфської, татаро-монгольської, австро-угорської, польської, російської, радянської культур. Прагнення підкорити українські терени сусідніми державами, сприяло формуванню такої риси української ментальності як гнучкість, що розуміється як збереження своєї автентичності та неповторності, не дивлячись на всі зовнішні впливи. На цю специфічну якість української ментальності слушно вказує в своїх дослідженнях українська філософія А.К. Бичко [6]. Українська ментальність, як стрижень української культури не асимілювалась в культурному просторі імперських загарбників, а укріпилася та зміцніла в своїй своєрідності, стійко переживаючи складні часи історії та зберігаючи свої світоглядні коріння. Відповідно до цього сформувалися такі риси українського менталітету як прагнення до свободи, що дозволило Україні стати на самостійний шлях виборювання своєї незалежності після виходу із Радянського союзу.

Історично сформовані риси української ментальності, такі як індивідуалізація, прагнення до свободи та самоствердження, гнучке збереження автентичної культури, соціальна самоорганізація формуються на тлі генетичної пам'яті, яка сьогодні потребує сучасного переосмислення в зв'язку із російсько-українською війною. Історичні здобутки українців набувають нового змістовного прочитання та оформлення в смислові конструкти сучасного менталітету українців. В цьому зв'язку, фіксується схильність до міфологізації, яка тримається на таких рисах українського менталітету як «естетизм, антеїзм, традиціоналізм, містицизм, домінування духовного над тілесним», які обґрунтовує в своїх працях А.К. Бичко [7, с. 319]. Українська ментальність в своїй більшості тримається на міфологізації історії, яка виступає трансформаційним зламом в драматичному сценарії сьогодення, наділяючи українську сучасність смисловим стрижнем, оскільки, як вважає український дослідник А.В. Ставицький «будь-які пошуки смислів, якими б цілями й спонуканнями вони не виправдовувалися, у кінцевому рахунку, зводяться до пошуків та набуття тих або інших міфів, де міф є образ, модель, інтерпретація тих або інших реальностей» [8, с. 171].

Особливим проявом української ментальності запитаним сьогоденням є прагнення до смислового опанування буття. В критичних умовах здійснення української історії воєнного періоду запити про смисли набуваються загострення екзистенційного виміру. Смыслотворення стає рятівним виміром формування цінностей життя на межі й зі смертю, що набувають вимір повсякденності. Смыслове наповнення повсякденного буття пересічної людини сприяє формуванню національної свідомості українців, що слушно зауважує Т.Г. Бабина: «Національно свідомою людиною – це людиною смислової сфери якої укорінена в національній культурі. Вона визначається не спеціальним психічним механізмом, а особливостями смыслотворення. Головне – не зміст речі, події, а смисл, який їй пов’язує» [9, с. 10].

Національна мрія та національна ідея як осцилятивний простір трансформації українського менталітету

Світоглядним підґрунтям виявлення передумов трансформації української ментальності виступає взаємодоповнення понять «мрія» та «ідея», які не здійснюються поодиночі, а взаємодоповнюючи формують осцилятивний простір, притаманний метамодерну, що обирає середню позицію. В цьому зв’язку мрія виступає проявом українського романтизму й виконує функцію вольового прагнення до здійснення потягів, притаманного українському менталітету. Ідея – це дієва конструкція, що має не тільки мотивувати а й вказувати механізми здійснення мрії через трансформацію сучасної ментальності. Проблема української нації як раз й полягає у відсутності сформованого конструкту національної ідеї, яка б могла чітко визначати стратегію та тактику її здійснення. Метамодерна осциляція дозволяє враховувати й романтичну мрію українського народу й водночас прагнути до суто раціональних визначень модусів національної ідеї. Саме метамодерн, коливаючись між мрією та ідеєю дозволяє з одного боку не відмовлятися від автентичності національного (ментальність), а з іншого – здійснювати спробу визначити національну ідею в широкому контексті світових вимірів (менталітет). В хитаннях метамодерну є певний конструктив. Національна мрія й національна ідея не виключають одна одну, а виступають взаємодовизначеними конструктами єдиної структури: культурної моделі сучасної України. В цієї моделі мрія виступає метою, а ідея втіленням шляхів досягнення цієї мети. І якщо українська національна мрія полягає в незалежності, то ідея – має надавати чіткі конструкти її досягнення. А головне, визначити смисловий орієнтир незалежності в антиномічному вимірі «незалежність від» або «незалежність для».

«Незалежність від» несе небезпеку розділення й як наслідок в крайніх формах – українського шовінізму. «Незалежність для» – формує еволюційний конструкт співпраці з іншими ментальностями та сучасного менталітету в стані самозбереження української національної ідентичності, в якій «для» представляється й як шлях до розквіту української нації й одночасно й всього людства. Прагнення до незалежності, як специфіки української національної ідентичності, пов’язано з особливостями довготривалого перехідного періоду України до державної самостійності, коли національно-державотворчі сили ще слабкі й неорганізовані, а сили імперського реваншу спекулюють на кризовій ситуації, протидіючи проведенню радикально-національних соціальних реформ.

Політика ідентифікації розповсюджується в розвинених країнах Західної Європи після холодної війни, коли цінності споживацького суспільства пригасили національну пам’ять, значущість національної й етнокультурної ідентичності (передусім, у Франції, Великій Британії). В межах політики ідентифікації починають залучати стратегія «карти», в якості інструментарію перейменування територіальних центрів, вулиць тощо, задля ідейно-національної визначеності. Впроваджується стратегія «музею» – відновлення історичної пам’яті, переосмислення значимості історичних подій, національних героїв, міфів, давніх артефактів, розбудови національних музеїв, що сприяє сучасній ідентифікації нації. Активізується стратегія перепису населення – ідентифікації кожної людини, за належністю до нації, етносу, культури, приналежності до політичних та економічних груп, території (просторових), часових (вікових), расових, статевих категорій, а в такий спосіб й соціальної категоризації кожного «Я», громадянської й етнокультурної ідентичностей. Залучають стратегію «календаря» – символічних змін

національних часових координат, введення нових державних свят, відновлення національних релігійних свят тощо. Одним з ключових аспектів здійснення політики ідентичності виступає лінгвістична стратегія. Окрім бажання індивіда самовизначитися через визнання національної мови своєю, докладаються державні заходи (зокрема, сертифікація населення державними іспитами для продовження державної служби чи отримання громадянства), що сприяє збереженню національних особливостей способу мислення й спілкування.

Політика ідентифікації, починає здійснюватися в Україні після Революції Гідності, що відзначають в своїх працях вітчизняні дослідники Ю. Руденко [10], Ткачук А.Ф., Наталенко Н.В [11]. В контексті розгортання демократизованих стратегій ідентифікації населення залучається західноєвропейський досвід: запланований урядом на післявоєнний час перепис населення, посилення мовної політики в ЗМІ, подальше проведення політики карти, музею, політики діджиталізації соціальної сфери тощо. Найскладніше в цих процесах виявляється подолання саме ціннісних диференціацій внутрішньо українських менталітетів, що посилює регіональні ідентифікації, підкреслює Нагорна Л.П. [11]. Метамодекна осциляція в цих процесах визначається між мультикультуралізмом та культурною уніфікацією, глобалізацією та локальністю національних ідентичностей, доводячи свою неповторність через модус довизначеності всезагального та конкретного в формуванні української національної ідеї.

Дослідження публікацій про національну ідею в Україні дозволяють виділити основні групи її трактування: 1) заперечення самої української національної ідеї; 2) відмова від її визначення через всеосяжність цього поняття; 3) ототожнення національної ідеї з національним ідеалом, національною ідеологією, концепцією, доктриною тощо; 4) синтетичний погляд на неї в соціальному часі і «соціалізованому просторі». Зазначмо, що у всіх наданих поглядах присутня осцилятивна позиція: всезагальне-національне. Український філософ Федір Канак зазначає, що «національна ідея постає підсумковим зображенням, синтезом особливостей культури, історії, самосвідомості етносу», «як погляд нації на себе» [12, с. 203]. В цьому «погляді на себе» українська національна ідея має визначитися як «незалежність для чогось». Оксана Забужко звертає увагу, що про національну ідею слід говорити лише тоді, «коли який-небудь народ помічає свою одність, свій внутрішній зв'язок, свій історичний характер, свої традиції, своє ставлення і розвиток, свою долю й призначення, робить їх предметом своєї свідомості, мотивуванням своєї волі» [13]. Ця внутрішня єдність й виступає модусом здійснення української національної ідеї як відображення глибинних основ українського менталітету та сучасної ментальності українців.

Світоглядні та філософські особливості метадекну в контексті трансформації української ментальності

Особливість метадекну – це метапозиція щодо парадигмальних визначень, що спирається на платонівський вимір поняття «метаксис» як серединної позиції, що винаходить сутність, зв'язуючи протилежності. В добу метадекну, що торкнулася й України як доба перманентної невизначеності, підсилюється призначення філософії в сфері умоглядних обґрунтувань антропологічного простору сучасності. Філософія має утримати цілісну природу людини. Але ж людське й транслюдське, загальне й конкретне, істинне й ілюзорне, дійсна й віртуальна реальності сьогодні дивно співіснують в єдиному світоглядному просторі. Ця ознака метадекну впливає й на визначення особистісного ракурсу людського буття. Дотепер світогляд, а з ним й філософія минулого тримались на монопозиції свого часу, майже постдекна плюральність об'єднана одностайністю зневіри в цінності Декну.

Тімотеус Вермюлен й Робін ван ден Аккер після свого першого «закиду» в світ проекту метадекну як доби постпостдекну, активно досліджують світоглядне обґрунтування метадекну, не наполягаючи на новому періоді філософії та культури в цілому. Систематизація, формалізація, періодизація не прийнятні сучасній добі. Тому у ґрунтовній монографії 2017 року «Метадекн: історичність, афект та глибина після постдекну» Тімотеус Вермюлен й Робін ван ден Аккер у співвавторстві із Елісоном Гіббонсом, осмислюють передумови всезагального відчуття «повороту історії» що визначає сучасну культурну парадигму перманентної непередбаченості та коливання [14].

Саме хитання та невизначеність дає змогу запобігти соціальній, ідеологічній, світоглядній обумовленості як конкретизованій обмеженості та сприяти розумінню сутності людини в її атопічному статусі, в якому метафізичне та екзистенційне в онтології, інтуїтивно-раціональне в епістемології, антропо-софійне в антропології перебувають не як протиставлення, а як взаємодовизначення. В просторі взаємодоповнення опиняється й особистісне та індивідуальне, в дуальності яких особистісне видається соціально-обумовленим та змістовно обмеженим, а індивідуальне – внутрішньо самоцінним та потенційно відкритим до нескінченних проявів своєї неповторності. В дихотомії особистісне-індивідуальне, саме індивідуальне набуває ваги. Індивідуальне сприяє формуванню альтернативи космополітизму, бо містить потенційні можливості отримання сутнісної єдності в діалозі різновекторних проявів інших індивідуальностей. Таким чином національне, по аналогії з індивідуальним отримує широкі можливості збагачення світу нескінченними розгортаннями креативних векторів людської еволюції через діалог культур, як самоцінних індивідуалізацій ментальностей. Так загальною тенденцією метамодерного суспільства є орієнтація на нові форми відкритості, переформатування культури відносин у феномені множини мережевого індивідуалізму.

Якщо для модерного стану суспільства характерні уявлення про такі форми єдності ідентичностей як «народ», «клас», «нація», у постмодерному суспільстві «маса», «натовп» розривається номадологічними ризомними утвореннями, то концепт множини дозволяє «склеїти» ці розриви на засадах сутнісного єднання.

Особливістю множини в сучасному світі виступає «плюральність», що уособлюється в трансформації індивідів у сингулярії. Останнє поняття утворене від латинського слова *singularis*, що характеризує гранично індивідуалізований соціальний тип, який принципово неможливо ідентифікувати за допомогою якогось загального поняття. Тобто у множині не існує двох однакових сингуляріїв. Сингуляріями є соціальні суб'єкти особистісного спрямування, чия оригінальність не може бути зведена до рис подібності. Члени «маси» ніколи не проявляють себе як сингулярії, тобто індивідуалізовно. Вони завжди співвідносяться з якоюсь спільнотою. Сингулярії навпаки, усвідомлюють себе у розрізненості, об'єднуючись лише на засадах умовної спільності «загального» на відміну від «спільного» з іншими в традиційних об'єднаннях (клас, народ, маси тощо).

Сингулярність, плюральність та відкритість – це головні ознаки культури мережевого індивідуалізму доби метамодерну. Сингулярії об'єднуються у мережевих спільнотах за допомогою не лише комунікації, а й нематеріальних форм праці, творчості та відпочинку. Мережевий індивідуалізм виступає ознакою сучасного суспільства, в якому людина зосереджена в основному на власному проєкті самореалізації. У цілому, культура мережевого індивідуалізму виступає базовою моделлю життєдіяльності сучасної людини в умовах цифрової реальності. Це потребує суттєвого перегляду структури передання інформації та створення культурних смислів за доби метамодерну, в яку національне переміщується з соціальних форм ідентичності в світ закритої інтимності, яка вже долає географічні визначення, пов'язані із ідентичністю певного культурного ареалу та «збирання цілісності» в пошуках національної ідеї.

Ідея «збирання» цілісності тримається на методологічному підґрунті концепції синхронічності (Synchronicity) як феномену «значимого збігу» подій, що уявляються зв'язаними, хоча й відбуваються поза причинно-наслідковими зв'язками, що представлено К. Юнгом в роботі «Синхронічність: принцип аказуального зв'язку» [15]. У сучасній філософії цю ідею активно розробляє Девід Піт, який в роботі «Синхронічність: шлюб матерії та психіки» зазначає: «Цілком може статися, що для нас, на початку 21-го століття, щоб прийняти ідеї синхронічності будь-яким фундаментальним чином буде необхідна трансформація шляху в якому ми бачимо себе, природу і суспільство» [16, с. 57].

В цьому контексті переживає оновлення концепт «турботи про себе», до якого звертались М. Фуко, М. Гайдегер, Б. Белл, О. Тофлер, З. Бауман, Е. Гідденс, які розуміють філософію «як турботу про себе» в якості «філософії в собі», що турбується про самозбереження, перебиваючи в автономному бутті самоусвідомлення. В добу невизначеності ідея самозбереження

стає щоденною практикою пересічної людини, що особливо стає актуальним для українців в умовах постійної небезпеки російської воєнної агресії та терору. В цьому ракурсі сучасність з її домінантою невизначеності та коливанням між полярністю попередніх світоглядних парадигм, вперше наголошує на атопічності людини, де «Я» почувається «вдома» поза концептуальною та соціальною обумовленістю та, вирушаючи в діджиталізовані мандри, не втрачає людської гідності та самоцінної унікальності. Й в цієї метамодерній атопічності, людське Я зустрічається з внутрішнім змістовним, що формує його спосіб мислення, ієрархію цінностей, асоціативно-символічну структуру сприйняття світу, як підсвідомим архетипом національної неповторності, що несе культурна пам'ять, вільна від соціальних, політичних, ідеологічних обмежень. Саме цей архетип глибинно національного формує потяги національної мрії й сприяє її втіленню через усвідомлення на індивідуальному рівні національної ідеї, яка відповідно до синхроністичності Карла Юнга стягує симпатиків на шляху до структуралізації проявів ідеї вже на соціальному рівні.

Глобалізований світ, змінюючи вертикальні, ієрархічні зв'язки побудови суспільства на горизонтальні, вже не може стояти осторонь будь-якої події в світі, що має ціннісне значення для соціальної спільноти 21 століття. Принцип побудови суспільства на горизонтальних зв'язках, визначений в концепції «глобального селища» Маршала Маклюєна, як середовища, в якому складно приховати інформацію й в якому «всі про всіх все знають». Згідно Маклюєна комп'ютерні технології є тільки засобом, завдяки якому змінюється культура. Моральна та ціннісна якість цих змін залежить вже від самої людини, яка наповнює форми свого існування новими смислами та змістом. В роботі пізнього періоду «Розуміння медіа» Маклюєн замінює поняття «глобального селища» на «глобальний театр», відповідно якого глобалізоване суспільство горизонтальних зав'язків й комунікацій не тільки пасивно споживає інформацію, але ж й активно її виробляє, користуючись мережевим форматом горизонтального доступу до будь-якого реципієнта.

Такий тип побудови комунікації, що відповідає широкій розгалуженості деревовидного типу та має вільну траєкторію перспективного розвитку, обґрунтували французькі постмодерністи Ж. Дельоза і Ф. Гваттарі в роботі «Ризома» [17]. Під ризомою розуміється децентрована мережа, аналог кореневища, на відміну дерева, що має коріння, стовбура чи листя конкретної форми чи території. Концепт ризоми французьких постмодерністів, як принцип буття та мислення, що покликаний протистояти, передбаченим в своєму розвитку, лінійним структурам, відтворює прообраз соціальних мереж, як інтернетний гіпертекст в якості мережі текстів, пов'язаних один з одним нелінійно. В побудованому таким чином інформаційному середовищі створюються передумови горизонтальних зв'язків, як засобу формування ментальності людини метамодерну, в якості індивідуалізованої траєкторії здійснення автономного буття кожного, як підстави для осциляції глобального та національного. Саме в цій осциляційній тенденції метамодерну й відбуваються сучасні трансформаційні зміни української ментальності як неповторного прояву різноманіття культури доби невизначеності.

Висновки. Визначені особливості українського менталітету такі як індивідуалізація, гнучкість, схильність до міфологізації та смислотворення обумовили підстави формування провідних рис сучасної української нації як прагнення до незалежності та свободи. При цьому особливістю української національної свідомості визначається прагнення до сутнісної єдності як в планетарному, так й в національному просторі. Коливання та прагнення до середньої позиції, як ознака метамодерну, органічно проявляються в трансформаційних станах української ментальності, яка якісно змінюється з «хуторської» на «загальносуспільну» свідомість, що дозволяє українській культурі якісно змінюватися відповідно до європейських демократичних цінностей. При цьому метамодерний атопічний концепт «турботи про себе», дозволяє українській ментальності зберегти та укріпити неповторність національної ідентичності в світових соціокультурних комунікаціях та інтегрувати в сучасний демократичний світ, чому сприяє ідея «незалежності для», яка на відміну від «незалежності від», забезпечує світоглядну свободу та відкритість світу. Сучасні трансформаційні процесів української ментальності

відбуваються в контексті комеморальних практик (стратегії «карти», «музею», «календаря», «перепису населення»), які сприяють формуванню консолідаційної моделі національної ідентичності. В осциляційній природі метамодерну здійснюється взаємодовизначення національної мрії та національної ідеї, завдяки чому мрія, як мета набуває дієвих інтенцій через реалізацію ідеї незалежності. Сингулярність, плюральність та відкритість, як головні ознаки культури мережевого індивідуалізму доби метамодерну, в якому глобальна діджиталізація сприяла зміні лінійного мислення на ризомне, створили передумови консолідованої моделі української національної ідентичності, як знакової структури планетарної єдності.

Отже, національна мрія про незалежність України має всі шанси визначитися через українську національну ідею в осцилятивному просторі метамодерної культурної парадигми, яка нічого не заперечує, й нічого остаточно не стверджує, враховуючи всі погляди та позиції в сутнісній єдності. В цьому зв'язку продуктивною позицією представляється концепт «незалежності для» в якості осциляції між загальнолюдським та національно-неповторним; світовим та державним; смисловим (представленим в філософському першоджерельному тексті) та соціально здійсненим; метафізичним обґрунтуванням та екзистенційним проживанням національного в дуальній взаємодовизначеності планетарного людства та неповторності української нації через гармонійну взаємодію з іншими національними ідентичностями. Національна ідея в умовах мережевого індивідуалізму метамодерну переміщується з простору соціальних ідеологій в простір інтимного буття окремого Я, яке відчуває свою неповторність в умовах атопічності та має шанси на оновлення через синхроністичність однодумців на тлі глибинних архетипів національного, збереженого культурною пам'яттю.

Зміна світоглядної моделі в метамодерні, що коливається між відпрацьованими культурним парадигмами в пошуках сутнісної єдності в умовах цінності кожного як неповторного та самобутного, сприяє подоланню радянської ідеологеми «української меншовартості» та формуванню своєрідного шляху реалізації національної ідеї Неповторності України в сутнісній єдності людства. Світоглядна модель, що одночасно враховує й загальносвітові тенденції й самоцінність української національної ідентичності й неповторність української ментальності, сприятиме реалізації української мрії про незалежність задля ідеї коеволюційного становлення відкритої системи Україна-Світ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Vermeulen T. & Van den Akker R. Notes on metamodernism / *Journal of Aesthetics & Culture*. 2010. V 2 (1). pp. 56-77.
2. Febvre L. *Fight for History*. Series: Monuments of Historical Thought. – Science, 1991.
3. Toynbee A. J. *A Study of History*, Vol. 1: Abridgement of Volumes I-VI New Ed Edition of history. Oxford University Press, 2021.
4. Бичко І. В. Ментальна співзвучність української та європейської філософських традицій: «кордоцентричні мотиви» / Київські обрії: історико-філософські нариси. – К.: 1997. – С. 316-338
5. Шабанова Ю.О. Універсалізм вчення Сковороди у вимірі міжкультурної комунікації / Григорій Сковорода: духовні й ціннісні орієнтири у сучасному світі : матеріали всеукр. кругл. столу з нагоди 300-річчя від дня народження Григорія Сковороди. 30 листопада 2022 р. Збірник наук. праць. – Дніпро: НТУ «ДП», 2022. – С. 44-49.
6. Бичко, А. К. Українська ментальність. Джерела становлення : [монографія]. К. : Освіта України, 2014.– 195 с.
7. Бичко А.К., Бичко І.В., Табачковський В.Г. *Історія філософії*. – К.: Либідь, 2001.
8. Ставицький А.В. Деякі проблеми соціальної міфотворчості. *Мультиверсум*. Вип.22. К.: Український центр духовної культури, 2001.
9. Бабина Т. Г. Історичні виміри менталітету: своєрідність українського світу. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Філософія. Соціологія. Політологія*. 2012. Т. 20, вип. 22(2). С. 8-12.
10. Руденко Ю. Ю. Консолідаційна модель національної ідентичності: від теорії суверенітету до теорії політичної модернізації. Київ: «Вид. Людмила», 2020. – 364 с.

11. Ткачук А. Ф., Наталенко Н. В. Місцева ідентичність. Для територіальних громад і не тільки. К.: ТОВ “Видавництво “Юстон”, 2020. 97 с.
12. Канак Ф. Національна ідея: поняття й принципи. *Розбудова держави*. № 11, 1994. С.16-23.
13. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст. К.: Основи, 1993. 126 с.
14. Akker R. & Gibbons A. & Vermeulen T. *Metamodernism: History, Affect and Depth After Postmodernism*. Rowman & Littlefield, 2017.
15. Jung, C. G. *Synchronicity: An Acausal Connecting Principle*. London: Routledge, 1985.
16. Peat F. D. *Synchronicity: The Marriage of Matter and Psyche*. Pari Publishing, 2015.
17. Deleuze G. & Guattari F. *Rizoma*. Dibs Fontamara, 2010.

REFERENCES

- Vermeulen T. & Van den Akker R. (2010). *Notes on metamodernism* V 2 (1). [Journal of Aesthetics & Culture]. pp. 56-77.
- Febvre L. (1991). *Fight for History*. Series: Monuments of Historical Thought. – Science.
- Toynbee A. J. (2021). *A Study of History*. Vol. 1 Abridgement of Volumes I-VI [New Ed Edition of history]. Oxford University Press.
4. Bychko I. V. (1997). *Mentalna spivzvuchnist ukrainskoi ta yevropeiskoi filosofskykh tradytsii: «kordotsentrychni motyvy»* [Mental in harmony of Ukrainian and European philosophical traditions: "Cordocentric motifs"]. [Kyivski obrii: istoryko-filosofski narysy]. Kyiv. – pp. 316-338 [in Ukrainian].
 5. Shabanova Yu.O. (2022) *Universalizm vchennia Skovorody u vymiri mizhkulturnoi komunikatsii* [Universalism of Skovoroda's doctrine in the measurement of intercultural communication]. [Hryhorii Skovoroda: dukhovni y tsinnisni oriientyry u suchasnomu sviti : materialy vseukr. kruhl. stolu z nahody 300-richchia vid dnia narodzhennia Hryhorii Skovorody/ Zbirnyk nauk. prats]. Dnipro: NTU «DP» pp. 44-49. [in Ukrainian].
 6. Bychko, A. K. (2014) *Ukrainska mentalnist. Dzherela stanovlennia* : [monohrafiia] [Ukrainian mentality. Sources of formation]. K. : Osvita Ukrainy. – 195 s. [in Ukrainian].
 7. Bychko A.K., Bychko I.V., Tabachkovskiy V.H. (2001) *Istoriia filosofii* [The history of philosophy]. K.: Lybid. [in Ukrainian].
 8. Stavitskiy A.V. (2001) *Deiaki problemy sotsialnoi mifotvorchosti* [Some problems of social myth-making]. Multyversum. V. 22. K.: Ukrainyskiy tsentr dukhovnoi kultury. [in Ukrainian].
 9. Babyna T. H. (2012) *Istorychni vymiry mentalitetu: svoieridnist ukrainskoho svitu* [Historical dimensions of the mentality: the originality of the Ukrainian world]. [Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Seriya : Filosofiia. Sotsiologhiia. Politologhiia T. 20, V. 22(2).] [in Ukrainian].
 10. Rudenko Yu. Yu. (2020) *Konsolidatsiina model natsionalnoi identychnosti: vid teorii suverenitetu do teorii politychnoi modernizatsii* [Consolidation model of national identity: from the theory of sovereignty to the theory of political modernization]. Kyiv: «Liudmyla». – 364 s. [in Ukrainian].
 11. Tkachuk A. F., Natalenko N. V. (2020) *Mistseva identychnist. Dlia terytorialnykh hromad i ne tilky* [Local identity. For territorial communities and not only]. – K.: TOV “Yuston”. – 97 s. [in Ukrainian].
 12. Kanak F. (1994) *Natsionalna ideia: poniattia y pryntsypy* [National idea: concepts and principles]. [Rozbudova derzhavy]. № 11, 1994. pp.16-23. [in Ukrainian].
 13. Zabuzhko O. (1993) *Filosofiia ukrainskoi idei ta yevropeiskyi kontekst* [Philosophy of the Ukrainian idea and the European context]. – K.: Osnovy. – 126 s. [in Ukrainian].
 14. Akker R. & Gibbons A. & Vermeulen T. (2017) *Metamodernism: History, Affect and Depth After Postmodernism*. – Rowman & Littlefield.
 15. Jung, C. G. (1985) *Synchronicity: An Acausal Connecting Principle*. – London: Routledge.
 16. Peat F. D. (2015) *Synchronicity: The Marriage of Matter and Psyche*. – Pari Publishing.
 17. Deleuze G. & Guattari F. (2010) *Rizoma*. – Dibs Fontamara.

Shabanova Yulia Oleksandrivna

Doctor of Philosophical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Philosophy and Pedagogy,
Dnipro University of Technology
19, Dmytra Yavornytskoho ave., Dnipro, Ukraine
orcid.org/0000-0001-5876-4140

TRANSFORMATION OF THE UKRAINIAN MENTALITY PER DAY METAMODERN

***Resume.** The urgency of the study lies in the urgent need to understand modern changes in the Ukrainian mentality in the context of Ukraine's integration processes into the world socio-cultural space. Accordingly, the purpose of the article was realized in the understanding of the transformational processes of the Ukrainian mentality in the context of the world's worldviews, by systematic analysis of the Ukrainian mentality. Historical and philosophical methodology was used to understand the worldview features of metamodern and explication of its features in the transformational processes of Ukrainian mentality. The gender analyzes the peculiarities of the Ukrainian mentality and its leading features, such as individualization, flexibility, tendency to mythologization and semantic formation, which acquire the transformation quality of the metamodern outlook. It is determined that atopic, singularity, plurality and rhizomity, as the worldviews of metamodern, contribute to the qualitative renewal of Ukrainian national identity. It is determined that the national dream as a strategy for independence and the national idea as an effective tactic of social change are constructs of mutual significance in the implementation of the concept of "independence of Ukraine for" the integration processes of Ukrainian mentality into the world socio-cultural space. The novelty of the study is the adaptation of the transformation content of the Ukrainian national identity to the oscillatory nature of the metamodern outlook in the conditions of permanent uncertainty, in which the meaningful factor is the concept of "gathering integrity" as an updated form of national unity.*

***Key words:** mentality, Ukrainian national identity, outlook, metamodern transformation, oscillation, "independence for".*